

PULA IMVULA

GROWING FOOD • PEOPLE • PROSPERITY

Ba bang ba ditho tsa sehlopha sa thuto ya diphuputso sa Lydenburg ba kotula poone.

Boitokiso ke senotlolo sa kotulo e atlehileng

BALEMI BA RATA HO KOTULA LE HO REKISA PEO E NNGWE LE E NNGWE EO BA E HLAHISANG. PABALLO LE PHETOLO E TSHWANELEHANG NAKONG YA KOTULO KE TSA BOHLOKWA HO FIHLELLA SENA. PABALLO YA THIBELO KE MORERO O TSWELANG PELE WA TLHOKOMELO YA KAMEHLA E ETSWANG KE BENG BA MAPOLASI KAPA BASEBETSI BA POLASING.

Mabatowa a mangata a jalang mabele a fumane maemo a mongobo nakong ya sehla, mme ka tsela e fetohapaneng le ya kamehla, balemi ba bangata ba lebeletse nako ya ya kotulo e atlehileng. Haufinyana re ne re etsa dipalo; mme re hlokometse hore diterekere tsa rona, dikolowana tse hulwang, metjhini e tswakang ya kotulo, thepa e bokeletsang le metjhini e arohanyang e tla sebetsa ka thata haholwanyane ho feta kamoo e nnileng ya etsa ka teng ka nako e telele. Ba tla ba le hona ho akaretsa le ho qeta dikilomethara tse ngata le ho jara merwallo e mengata e boima haholo.

Jenny Mathews, Mophehisi ho tsa Pula Imvula. Romella emeile ho jennymathews@grainsa.co.za

Re lokela ho tshepo e tiileng ka ho fetisisa hore metjhini e ka kgona ho kgema le ho romela dijalo tsa rona tsa kotulo ka poloheho mmara-keng, hobane nako efe kapa efe ya kotulo e tla fela ka ditshenyehelo tse phahameng haholo.

DIPHETHO TSA PABALLO YA THIBELO

- Ho fokotsa kgonahalo ya ho hloleha ha disebediswa.
- Ho qoba ho robeha ho sa lebellwang ha disebediswa.

LENTSWE LA...

Jerry Mthombothi

BA BANG BA BALEMI, E KA BA BAHWEBI LE BAHLAHISI BA TLHAHISO TSE NYENYANE, BA DULA BA TSHEPILE, BA LEBELETSE HO FUMANANA KOTULO E NGATA QETELLONG YA SEHLA SENA SA HO LEMA. KA LEBAKA LA PULA E NANG HAHOLO LE MERWALLO E SENYANG NAHA E NONNENG, BA BANG HA BA TSHEPE HORE BA TLA KOTULA PEO E ATLEHILENG YA BOLENG BO PHAHAMENG ESITA LE YONA KOTULO E NGATA.

Balemi ba ka ba le mathata jwaloka metsi a bokellanang, metsi a sa phalleng a fumanwang dibakeng tse ngata tsa naha e nonneng mme a baka hore dijalo di kgangwe ke metsi. Moo maboponyana a phatlohileng ka lebaka la dipula tse matla, kgoholeho ya metsi e ka etsahala. Ditsela tse senyehileng di bakile hore ho be thata ho kena ka hara naha mme ka lebaka lena dijalo ha di kgone ho hlokomelwa hantle.

Phediso ya lehola le yona e thata ho etsahala masimong a tletseng mongobo hakana, mme ka hona dibakeng tse ding lehola e ba lona le kupetsang tsohle. Ho ba bodila kapa asiti mobung ho qadile ho ba bothata bo boholo haholo, le hona ho hohola dimela le dimatlafatsi tsa dimela ka lebaka la dipula tse matla haholo tse neleng, tseo re di fumaneng.

Balemi ba bangata ba jetse kamora nako hobane ho ne ho na le komekello nakong ya Pudungwana le Tshitwe 2020. Ha pula e qala ho na, e ile ya na e se e sa emise. Bothata bo bong bo boholo ke hore naha e nonneng e ne a sa kangelwa e sa etsetswa lerako mme ka lebaka leo ba ile ba ba le bothata ba tshenyo ya dijalo e bakwang ke mehlope ya diphoofo.

A mang a mathata ana a bakilwe ke ho hloka tsebo, ha a mang ona a bakilwe ke ho se tsotelle. Ho sebedisa metsi a ditshila ho fafatsa lehola le tse ding tsa disenyi, ha ho na o thusa ho fihlella diphetho tseo o di lebeleletseng. Kapa hona ho jala dijalo tse ngata haholo.

Leha ho le jwalo, balemi ba a latella, ha ba inehela, mme ke a dumelela hore mathata a mangata ana a tla fela, a tla rarollwa. Balemi, ako le lekeng ho kampela naha ya lona ya masimo a lona. Thehang mabopo le ditshireletso ho thibela kgoholeho ya mobu. Bolokang le ho hlokomelwa matsatsi a nepahetseng a ho jala.

Eketsang tsebo ya lona mabapi le tshebediso e lokileng ya difedisa-lehola le dikhemikhale tse ding, esita le ho lokisa le hona ho lekanya disebediswa tsa polasing. Lemang naha e batlang e le sebakeng se tlase ho qoba mobu o momang le ho tlala metsi. Etsa ditokiso le dintlafatso tsa mobu ka ho nka disampole tsa mobu ebe o di romela ditekong.

Ho ba molemi ya atlehileng, kamehla latela mesebetsi e lokileng ya tlhahiso – sebedisa dipeo tse hlahlobilweng tse ananetsweng, ikamahanye le matsatsi a nepahetseng a ho jala, sebedisa ditekanyetso tse lekaneng ka tshwanelo tsa monontsha, fedisa lehola ka mokgwa o lekaneng mme o lekanye le ho lokisa kamehla disebediswa tsa polasi ya hao. ■

Boitokiso ke senotlolo...

- Ho eketsa nako ya bophelo ba dmisebediswa.
- Ho phahamisa ka ho ntlafatsa boleng ba disebediswa.
- Ho boloka nako ka ho rera le ho beha nako esale pele.

Balemi ba mabele ba lokisa disebediswa tsa bona jwale e le ho fokotsa tiehiso e ka bakwang ke metjhini, ba ntlafatsa tshebetso, ba etsa bonnete ba ho fumana kotulo e atlehileng le ho dula ba hlahisa mabele a boleng bo phahameng hang ha ba qala ho bokella dipeo.

Dihora tse mmalwa tse nkilweng mabapi le metswako, diboro, metjhini e omisang le disiu tsa polokelo hangata di tla ba le ditlamorao tse atlehileng ka tsela ya ho boloka nako le ho fokotsa diphokotso ka nako ya thekiso. Thepa yohle kapa disebediswa, e tla sebediswa hammoho le koro kapa mabele, ha a tloswa masimong ho iswa disiu, e lokela ho hlwekiswa ka tshwanelo pele e kotulwa e le ho fokotsa ho senywa ke tshupa le dikokwanyana, le ho boloka ho hlweka ha mofuta ka mong wa mabele kapa bongata ba peo. Metswako, dikoloi tse hulung, metjhini e jarang, disebediswa tse omisang le disiu, di lokela ho hlwekiswa ka tshwanelo pele lebelo la ho kotula le qala.

Haeba o rera ho ipolokela mabele e le wena ka bowena, o lokela ho hlwekisa disiu tsohle tsa mabele, haholoholo mabele a entsweng dipolokwe tse ka nnang tsa tswakana le dipeo tse ntjha. Fiela mabota ho ya tlase, dilere, dirakana le difoluru ka hara disiu tsa mabele ho tlosa mabele a kgale le thepa e bobebe, moo dikokwanyana le tshupa e ka nnang yaba di ipatile teng ho hlasela dipeo tse kenang ka hare.

METSWAKO

Haeba o nahana hore metswako e ne e hlabolotswe hantle ka tshwanelo mme e hlwekisitswe kamora kotulo ya ho qetela, mathata ana a latelang a ne a tshwanetse ebe a se a rarolotswe:

- Dibering: Na di ne di lokolohile haholo kapa di se di fedile? Na di ile tsa hlahlojwa le ho fetolwa ka tse ntjha haeba ho hlokeha jwalo?
- Dibering tsa mabidi: Kerisi.
- Mabanta a fene: Fetola mabanta a fene a fedileng kapa a sarolohileng haholo.
- Diketane: Fetola tse sarolohileng haholo le tse fedileng.
- 'Pensketting': Hlahloba ketane ya tsamaiso.
- Dithaere: Na thaere efe kapa efe e ile ya baka mathata ka ho lahla moya kgafetsa? Fetola dithaere tse fedileng.
- Dibushe: Hlahloba dibushe tse felang mme o di fetole ka tse ntjha. Maemo a 'shaker bushes' a molemo haholo.
- Mabanta a phahamisang: Hlahloba diketane tsa tension mabanteng a phahamiso.
- Disefe: Batla sieves tse dutlang kapa tse senyehileng, ka hore mabele a hao a tla dutla mme sampole ya hao e tla ba ditshila e senyehe, ho be le tlhahiso e fokolang le boleng bo tlase.
- Hlahloba dirotoro le *concaves* tsa hao ka hore karolo ena e a potoloha mme ke karolo ya bohlokwa haholo ka hore ke moo mabele a kgothlwang diqong tsa ona teng.
- Ho metjhini e kotulang e tswakang, hlahloba hore dibara tse setlang ha di a fela haholo le hore di lekanyeditswe hantle ka tshwanelo. E ka nna yaba ha di a kgothola mabele ohle diqong tsa ona, kapa haeba di behwa ka matla, di ka roba maraba. Boela o hlahlobe tshenyo ho disepe.

Dintlha tsena tsohle di lokela ho hlahlojwa ho ya ka lenane pele kotulo e qalella. Hlahloba pele ho kotulo mme o tshase dibering tsohle ka kerisi hape. Tsena tsohle di lokela ho etsahala ho metjhini e manyenyane le e meholo esita le metjhini e tswakang ya kotulo. Haeba o na le metjhini o tswakang o itshebetsang e le ona, o hlahlobise le ho o lokisa ka botlalo o kenyeletsa le ho fetolwa ha oli le difiltera.

DIKOLOWANA TSE HULWANG

Dikolowana tse hulwang

Hlahloba tse latelang:

- Diketane, mabanta a phahamiso le diboro bakeng sa thosholeho le ho fela. Na dibering di hloka ho fetolwa? Na diketane di lokela ho tiiswa kapa di fetolwe?

Ntshetsopele ya balemi ya Grain SA e kopana ka mokgwa wa maranrang

KA LEBAKA LA MELAWANA YA COVID-19 LE PALO E EKETSEHILENG YA DITEKO TSA KGWEDI YA PHERE-KGONG, HA HO NA DIKOPANO TSA BATHO KA HO OTLOLOHA TSE KA TSHWARWANG BAKENG SA NTSHETSOSPELE YA BALEMI YA GRAIN SA. KA LEBAKA LEO DIKOPANO TSA MARANRANG DI ILE TSA TSHWARWA KA LA 12 HLAKOLA BAKENG SA MABATOWA OHLE A MANE.

Phephetso ya pele e bileng teng mabapi le kopano ena ya maranrang e bile mokgwa wa kgokelo esita le ho fihlella disebediswa tse ka thusang balemi ho ba le seabo kopanong ena. E le ho fedisa bothata bona, bahokahanyi ba lebatowa ba ile ba tshwanela ho theha dipontsho bakeng sa balemi ba neng ba hloleha ho hokela ba le lapeng. Ka lebaka la melawana le sebaka se lekanyeditsweng, ke feela balemi bao e ka nngang ya ba bahwebi ba ileng ba tla ka seqo ka sebele dibakeng tse fapaneng tsa kopano, ka ho ba le sebaka se lekaneng dipakeng tsa batho ka hore e ne e tla ba karolo ya ditho tse tlleng sebokeng sena.

DINTLHA TSA BOHLOKWA TSE TSEBISANWANG

Lenaneo la ditaba le ne le tletse ditaba haholo, mme Mohlanka e Moholo wa Phethahatso, e leng Jannie de Villiers, e bile yena motsamaisi wa kopano jwaloka modulasetulo. Alfred Gondo, e leng molemi ya hlahang seterekeng sa Louwsburg o ile a bula kopano ka thapelo.

Qalong ya lenane la dipuisano, molaodi ya kgethilweng botjha wa ntshetsopele ya balemi e leng Sandile Ngcamphalala, o ile a tsebiswa ditho. O qadile ka tshebetso ya hae mona Grain SA ka la 1 Hlakubele 2021 mme a totobatsa takatso ya hae ho qala, ka thahasello ya ho ithuta le ho thusana le ba bang ka boiphihlelo ba hae.

Ditho tsa lemullwana di ne di kenyeletsa Dirk Strydom, molaodi wa hona jwale wa nakwana wa ntshetsopele ya balemi, e leng Ramodisa Monaisa le Jeremia Mathebula, bao ka bobedi ba thehang karolo ya Komiti ya Phethahatso. Setho sa ho qetela sa lemullwana e ne e le Patricia Zimu, eo e neng e le motsamaisi le ramebaraka mona Grain SA.

Ho ya ka Lenaneo la Ntshetsopele ya Molemi, Dirk Strydom o ile a akaretsa dikateng tse latelang tsa ditaba:

- Diphetoho tsa basebetsi, tse kenyeletsang ho amohelwa ha molaodi e motjha le moofisiri wa ditshebetso ya tla kena sebakeng sa Jane McPherson le Willie Kotze.
- O hlalositse ka botlalo tshebetso ya ho theha botjha diofisi tsa Bloemfontein le Lichtenberg.
- Dipuisano di kenyeletse mokgatlo o motjha o sa etseng phaello (NPO), o bitswang *Phahama/Phakama*. Mokgatlo ona o theilwe ho ya ka Karolo ya 18A, mme Ramodisa ke yena modulasetulo athe Jeremia ke motlatsi wa modulasetulo.
- Lemullwana le bile la buisana ka maemo a hona jwale mabapi le ditjhelete bakeng sa diprojeke esita le diphephetso tse ba tobileng.

- Dibaka tse mafome di tla baka hore mabele a dutle mme a qhalehe.
- Dithaere di lokela ho ba maamong a lokileng.

Bakeng sa thomelo ya dijalo tsa kotulo

Hlahloba tse latelang:

- Bara e hulang ka pele ho kolo. Na ho na le mapetso a batlang hore a tjheseletswe?
- Dipine kapa dibushe tse kgathetseng tse fedileng. Di fetole ka tse ntjha haeba ho hlokeha jwalo.
- Tshasa 'skamel' (swivel) ka oli ho etsa bonnete ba hore ha ho na ba le tsheny.

Ikageng Maluleke, Setsebi ho tsa tlhahiso temong, Grain SA. Romella emeile ho ikageng@grainsa.co.za

- Tlhahiso ena e qeteletse ka ditaba tsa jwale tsa mebaraka tse jwaloka tekanyo le boleng ba poone le phapano ya dibaka. Nakong ya dipotso le dikarabo, balemi ba kopile kwetliso mabapi le melawana ya tekanyo, ka hore e ba taba e kgolo. Ba bile ba kopa hore projeke ya SACTA (*South African Cultivar and Technology Agency*) e atoloswe ho akaretsa tshebetso le tshebediso esita le bahlahisi ba be bangata haholwanyane.

Ho ya ka mebaraka, Patricia Zimu o tadimane le mesebetsi e fapaneng ya Grain SA hammoho le menyetla eo ditho di e fumanang. O tobokeditse bohlokwa ba ho dula kamehla ho na le dipuisano. Ditho di ile tsa kgothaletsa ho buisana le ditho tsa tsona tsa phethahatso esita le tsona ka botsona ka dihlopha tsa tsona tsa boithuto e le ho fana tsebo e hlokehlang ka nako e tshwanelehlang. O bile a bontsha bohlokwa ba ho lefa makgetho e le ho thusa ho tshehetsa mokgatlo hore o phele ka nako tsohle.

Ka kakaretso balemi ba ne ba kgotsofetse mme ba thabetse dipula tse ntle le ditebello tse tshepisang tsa bokamoso sehlang sena. Taba e le nngwe feela e kgathatsang mabapi le dipula tseba tseba eketsehileng hakana ke hore dibaka tse ding di ne di tletse ka lebaka la merwallo mme balemi ba ne ba sitwa ho fihlella masimo a bona le ho fafatsa ho fedisa lehola.

Jannie o kwetse dipuisano tseba tseba ka ho fana ka kakaretso e kgu-tshwanyane ya tekolo ya hona jwale ya mokgwa wa tshebetso ya mokgatlo esita le mesebetsi ya bokamoso ya selemo, ho kenyeletswa le moralo wa tlhahlamano bakeng sa matsatsi a hae a ho tlohela mesebetsi ka kgwedi ya Phato. ■

Ka pela skrini se setala ke Patricia Zimu, Jeremia Mathebula, Dirk Strydom, Ramodisa Monaisa le Jannie de Villiers, bao e neng e le ditho tsa lemullwana kopanong ya lebatowa. Molaodi e motjha wa ntshetsopele ya balemi, Sandile Ngcamphalala, o ka morao hammoho le Ikageng Maluleke, setsebi sa moruo wa temo, le Alzena Gomes, mohlanka wa dikamano tsa setjhaba, ya sebeditseng a sa bonahale ho etsa bonnete ba hore dikopano tseba tseba maranrang di tshwarwa ka katleho.

- Dithaere tsohle bakeng sa ho senyeha kapa ho kgathala, esita le dirime bakeng sa ho petsoha. Di lokise kapa o kenye tse ntjha haeba ho hlokeha jwalo.
- Tshasa dibering tsa mabidi tsohle ka oli.
- Mahlakore a mangata ho etsa bonnete ba hore ha ho na masoba kapa ho dutla.
- Difolepe tse bulang ho lokolla mabele di lokela ho sebetsa habobebe feela mme di bolokehe mme ka hona ha di bule ka tsietsi di palamisitswe.
- Haeba o kganna ditseleng tsa setjhaba, na dilaeense tsa hao di lokile? ■

Bajete e lokileng e ka phahamisa

TSAMAISO YA POLASI

DIKETSAHALO TSA DILEMO TSE FETILENG – KOMELLO, SEWA, HO TJHA HA HLAHA, MORWALLO WA HONA JWALE, TSHEHETSO E FOKOLANG HO TSWA MMUSONG, DITLHASELO TSA LEHAE TSA DISENYI LE MALWETSE, LE DITHIBELO TSE AMANG TIKOLOHO YA MORUO WA NAHA YA RONA – DI TOTOBATSA KA MATLA BOHLOKWA BA TSAMAISO E LOKILENG YA HO PHELJA JWALOKA MOLEMI.

Balemi ba Afrika Borwa ba tswela pele ho tobana le bomadimabe le ho theoha ha diphaello ka lebaka la ditshenyehelo tse ntseng di eketseha kamehla. Ka ntle ho meralo e nepahetseng ya tlhahiso le bajete e tshwaneleheng ya selemo, o tla fumana ho le boima haholo ho laola kgwebo ya hao ka katleho. Hona ho a etsahala ho sa natse hore o molemi ya thuswang ka ditshehetso, wa tshebetso e fokolang kapa molemi ya nang le kgwebo.

TSOHLA TSE AMANG BAJETE

Ka mantswe a bobebe, bajete ke tlhaloso e ngotsweng ya tsohle tsa merero ya tlhahiso le merero e meng bakeng sa kgwebo ya hao. E bontsha lekeno lohle le ditshenyehelo tsohle tse amanang le merero ya hao ka bongata bo rerilweng le ka ditekanyetso tsa tjelele. Hangata bajete e etsetswa selemo sohle, mohlala, e ka tloha ka la 1 Hlakubele 2021 ho isa 28 Hlakola 2022.

Bajete e kenyeletsa merero yohle ya hao (tlhahiso le tse ding), mme qetellong ya ditaba e ba kabo ya ditjelele, kapa diranta le disente, bakeng sa ntho efe kapa efe – lekeno le ditshenyehelo. Hona ho ka etswa ka ho sebedisa tjelele ya dilemo tse fetileng, e ka bitswa makgabane a nalane ya kgale, mme ho ka eketswa ka phesente e le nngwe ho akaretsa ho phahama ha ditheko. Mokgwa ona wa ho etsa bajete o bitswa bajete e eketseheng. O ka nna wa bala ditjelele tse lekaneng ho tloha qalong, ho ya ka bajete e bitswang ka hore ke bajete ya haho-letho.

Mohlala: Ho ya ka moralo wa hao wa tlhahiso, o rera ho jala 300 dihektara tsa poone ka ho sebedisa 120 kg ya monontsha wa LAN e le karolo e kupetsang ya mobu. Mofani wa hao wa ditshebetso o nahana hore theko ya LAN e tla ba R6 050/t bakeng sa selemo se tlang. Theko ya monontsha wa LAN jwale e tla ba 300 ha x 120 kg x R6 050/t = R217 800.

Lehlakoreng la lekeno o rera ho hlahisa 5,5 ditone tsa poone ka palohare ho ya ka hektara ka theko e lebeletsweng ya thekiso ya R2 750/t, ho ya ka moeletsi wa hao ho tsa mebaraka. Lekeno la hao le lebeletsweng e tla ba 300 dihektara x 5,5 t x R2 750 = R4 537 500.

Jwale o tla latela tshebetso ena bakeng sa mohlodi ka mong wa lekeno le ditshenyehelo tsohle tsa lona. Karolo ka nngwe ya tlhahiso – peo, difedisalehola, difedisadisenyi mme theko yohle ya kakaretso jwaloka petrolo, tokiso, paballo le meputso – di lokela ho etswa ka tsela ena.

MELEMO YA BAJETE YA HAHO-LETHO

Molemo wa bajete ya haho-letho ke hore e hlile e nepahetse haholo hobane ntho e nngwe le e nngwe e sebetswa ho tloha ho haho-letho. Ha o ntse o etsa tsena, o nne o botse potso ya hore: 'Hobaneng ha sena se tshwaneleha?'. Ka tsela e jwalo o tla ba le sesebediswa se matla sa ho laola ditjelele tsa hao, haholoholo ditshenyehelo tseo o di laolang. Ka

Marius Greyling, Mophehi ho tsa Pula Imvula. Romella emeile ho mariusg@mcgacc.co.za

pele o tla hlokomela diphoso tse fetileng, bofokodi le mesebetsi e se nang tlhahiso e kgotsofatsang.

Bajete ya haho-letho e nka nako e telele mme ka mohlomong o tla lokela ho fumana thuso ho hlophisa tshebetso ena. O se ke wa qeaqea ho batla thuso kapa ho ba teng kwetlisong, ka hore e tla ba molemong wa hao.

Ditshenyehelo tsa polasi ka kakaretso di arotswe ka dihlopha tse pedi:

- Ditshenyehelo tse fetohang, di tsejwa hape ka hore ke ditshenyehelo tsa tlhahiso.
- Ditshenyehelo tse sa fetoheng, tseo e leng tsa motheo tsa sehlooho tse tsebameng.

Ka mantswe a otlohlileng, ho bala ditshenyehelo tse fetohang ho tloha qalong ha se mosebetsi o thata hakaalo. Leha ho le jwalo, tse ding tsa ditshenyehelo tse sa fetoheng di ka ba boima ho ka lekanywa ho tloha qalong mme ebile ha ho thuse letho ho etsa jwalo. Bajete e ka eketswang kapa hona ho sebedisa boiphihlele ba nako e fetileng ba ditshenyehelo bakeng sa dintho tseo ke kgetho e ntle e ka sebediswang.

Bokella dintlha tse ngata kamoo ho ka kgonehang ho theha bajete ya hao; mme o tla ba le sesebediswa sa ho qetela ho laola kgwebo ya hao. Bajete e hlophisitwang hantle e etsa hore ho be bobebe ho sekaseka phaello ya dikgwebo tsohle kapa makala a kgwebo ya hao.

SEBEDISA BAJETE YA HAO

Ha o se o entse mekutu ya ho hlophisa bajete ya hao, taba ya bohlokwa ya ho atlehisa tsamaiso ya hao ke ho sebedisa merero ya hao ho ya ka bajete ya hao. Hlokomela ka ho qolleha ho laola ditshenyehelo tsa hao. Leka hore o se ke wa sebedisa tjelele ho feta tekano mme o hlokomela ditshenyehelo tse hlahang ka ntle ho moralo.

Haeba o ba le bomadimabe bofe kapa bofe, mme o ba le meralo e tshwaneleheng le dintlha tsa ditjelele, o tla ba le ntho e lokileng ya ho kgema le ho lwantshana le bomadimabe boo. Bomadimabe bo ka tshwaetsa lekeno la hao hampe le/kapa ho eketsa ditshenyehelo.

Ha re tea ka mohlala, e ka nna yaba o ne o entse bajete bakeng sa ho aha sekiri kapa polokelo e ntjha, empa jwale o hlasetswe ke disenyi tse neng di sa lebellwa dijalong tsa hao. Qetellong – ho ba le lekeno le fokotsehileng le ditshenyehelo tse eketsehileng ho fedisa disenyi. O hlokomela hore ho ya ka bajete ya hao ha o na ba le hona ho aha polokelo. Jwale o tla tshwanela ho hlophisa botjha bajete ya hao ka tshwanelo mme ka mohlomong o emise hanyenyane ka ho aha polokelo ho fihlela selemong se tlang. Jwale o laola bajete ya hao.

Boikwetliso bo hlahisa katleho; mme o tla makala hore bajete ya hao e tla tshwaneleha hakae nakong ya dilemo tse mmalwa ha e entswe ka tshwanelo mme e sebedisitswe ka tshwanelo. Bajete e sebedisitsweng ka tshwanelo e tla ba sesebediswa sa bohlokwa ho ntshetsa pele tsamaiso e nepahetseng e leng e hlokehang ho tobana le kgonahalo ya dikotsi tsa kgwebo ya polasi. ■

Kamoo MMARAKA WA POONE o sebetsang ka teng

ATIKELE ENA KE YA BORARO YA LETHATHAMO LA DIKAROLO TSE NNE LE LEKANG HO SIBOLLA DINTLHA TSA MOTHEO TSE NANG LE SEKGAPHA HO MMARAKA WA POONE. ATIKELE ENA E TLA TADIMANA LE KAMOO THEKO E TSEPAMENG E BEHWANG KA TENG LE SEABO SA PHAPANO YA DIBAKA.

Tjhelete e tsepameng e bolela tjhelete e leshwang bakeng sa sehlahiswa se itseng mane Randfontein (ditheko tsa sesiu). Theko e tsepameng e laolwa ka ho hula ditshenyehelo tsa dipalangwang ho theko ya Safex ho sesiu ka seng se ngodisitsweng. Bakeng sa poone, ho na le dikontraka tse ngata tse lenaneng la Safex. Phapano feela ke letsatsi la ho fela ha nako ya tshbediso. E nngwe ya dikontraka tse rekiswang ho Safex kamehla e tla ba le letsatsi la ho fela ha tshbediso le lekanang le kgwedi yona eo ya jwale. Ha re tea ka mohlala, kontraka ya Motsheanong 2021 e fela ka la 24 Motsheanong 2021. Dikontraka di hweba ka boemo bo fapaneng ba ditheko, ka letsatsi le haufi haholo la ho fela ha tshbediso le hwebang ka theko e phahameng ka ho fetisisa. Leha ho le jwalo, hona ho sebetsa feela dijalong tsa hona jwale. Ha sehla se setjha se qala, ditheko tsa kontraka bakeng sa dijalo tsa sehla se setjha di ka fapana ka ho phethahala.

Bakeng sa ho ananela ka tlwaelo "sebaka" seo kontraka e behetsweng theko kapa e rekisitsweng ho sona, ditshebetso tsa Safex di sebedisa phapano ya dibaka, ka ntlha ya sebaka se kgethilweng esale pele e le Randfontein. Ereka ditheko tsohle tsa Safex di theilwe ho Randfontein, hona ho bolela hore haeba mohlalasi kapa motho ya silang a ka romela kapa a amohela thomello mane Randfontein, ba ka fumana kapa ba lefa theko ya Safex bakeng sa kontraka ya thomello ya kgwedi (theke e tsepameng).

Ereka thomello e etsahala dibakeng tse fetang mabatowa a fapaneng a tlhahiso, ditheko tse tsepameng di theilwe hodima theko e fetotsweng ya Safex. Mohlala, haeba ditshenyehelo tsa dipalangwang pakeng tsa Randfontein le sesiu sa kgetho ya hao bakeng sa mohlalasi e le R90/ton, theko ya thomello bakeng sa mohlalasi e tla lekana le theko ya Randfontein (theke ya kontraka bakeng sa kgwedi ya thomello) ho hulwa R90/ton ya ditshenyehelo tsa sepalangwang. Moreki jwale o tla lata poone ho silo yona eo ka theko ya Safex mme ho yona ho hutswe R90/ton. Diphetho tse tsa ditshenyehelo tsa dipalangwang di fetolwa selemo le selemo mme di fumanwa ho Webosaete ya JSE. Tefello ya bohole ba se-

Ikageng Maluleke, Setsebi ho tsa tlhahiso temong, Grain SA. Romella emele ho ikageng@grainsa.co.za

baka e balwa ho ya ka sepalangwang se bohareng se belesitsweng thepa se tsamayang tseleng le seporong. Dibaka tse sebedisang haholwanyane dipalangwang tsa tselo di tla ba le karolo e kgolo ya sepalangwang sa tselo ha ho balwa tefello ya sona.

Motheo (ditshenyehelo tsa sepalangwang le tefello ya tshwaro ya thepa) ke pontsho ya maemo a theko e tsepameng ho disiu tsa Safex tse fapaneng tse ngodisitsweng. Molemi a ka e sebedisa ka ho leka ho rekisa poone ya hae. Ha a qobellwa ho rekisa poone ya hae ka theko e ka tlase ho motheo wa Safex. Haeba a hloleha ho fumana moreki ya ikemiseditse ka boemo boo ba theko, a ka romella poone ya hae ho sesiu se ngodisitsweng sa Safex, a fumane lengolo la bopaki la sesiu mme a le hlahise ho Safex bakeng sa tefo. Bothata ba kgwebisano ya motheo ke ho fihlella ha molemi maemo ana a dintlha tsa tsebo. Beng ba dikoporasi tsa lehae kapa bareki ba lehae ba poone ba ka phetha mosebetsi ona wa bohlokwa. Safex e fa balemi monyetla wa ho kampela dijalo tsa bona esita le monyetla wa ho ba le dipuisano bakeng sa ho fumana theko e nnetefaditsweng e tlase mmarakeng wa lehae.

Balemi ba kgothaleditswe ho itlwaetsa maemo a phepele le tlhoko sebakeng sa tlhahiso e le ho fumana ditheko tse nyolotsweng bakeng sa sehlahiswa sa bona. Ditefello tse tsa diqonwana ha se tse tlwaelehileng tsa molao empa ke tsa dipuisano pakeng tsa morekisi le moreki bakeng sa tshebeletsano ka nngwe. Diphetho tse tsa beha setlwaeding ditheko bakeng sa dikontraka tsa bokamoso ho ya ka ntlha e le nngwe ya boikgopotso. Maemong ao tlhoko ya lehae e fetang phepele ya lehae, ka lebaka la ho fokotseha ha dijalo kapa polanta e haufi ya tshbediso, phapano pakeng tsa ditheko tsa motheo le tsa Safex e ka ba ka tlase ho moedi wa dipalangwang kapa e be e fete theko ya mmara bakeng sa bokamoso. Haeba phepele ya lehae e feta tlhoko ya lehae, motheo o fa balemi pontsho e hlakileng ya kamoo theko e tsepameng ya poone e lokelang ho senola theko e ikgethileng ka teng le hore e lokela ho ba bokae. ■

**HELPING FARMERS
STAND AS TALL
AND PROUD AS
THEIR CROPS**

™ Trademarks of Corteva Agriscience and its affiliated companies. © 2021 Corteva. 2021/CORP/PI/007DEV

tlhahiso e atlehileng ya qhotsiso

DINTLHA TSA BOHLOKWA TSE LOKELANG HO HOPO-LWA MABAPI LE TLHAHISO YA QHOTSISO DI A TSHWANA BAKENG SA BAHLAHISI BA BAHOLO LE BA BANYENYANE. LEHA HO LE JWALO, HO MOLEMO HO IKGOPOTSA HAPE DINTLHA TSA MOTHEO – JWALO-KA BOLAODI, BODULO LE DISEBEDISWA – KA NAKO LE NAKO.

THEPA E LOKILENG

Moqhotsisi wa dikgoho o lokela ho rata ditsuonyana mme a thabele ho ba ka hara dirobe tsa dikgoho ho lekola boitshwaro ba dinonyana tsena le maemo a bophelo ba tsona. Ho molemo ho ba le qenehelo, mamello le boinehelo ba ho di hlokomela ka bottlalo. Ka hara dirobe tse kgolo, ho hlokomelwa dikgoho tsena ka letsatsi le letsatsi le ho nka kgato e potlakileng bakeng sa bothata bofe kapa bofe ba bophelo ba tsona ke ntho ya bohlokwa bakeng sa tsebediso e ntle ya tjehele.

Kamehla hlokomelwa maemo a dikama tsa dikgoho, mahlo, molo-mo le leleme, kila, ho hola le ho eketseha ha masiba, ho hola ha sefuba, masobana a mmele esita le menotwana le maoto a phetseng hantle, le maemo a letlalo.

THOMELLO YA DITSUONYANA TSE NANG LE LETSATSILE LE LENG

Theha kamano e tiileng le mofepedi wa hao eo o mo kgethileng, ka lebaka la hobane o tla dula o ntse o romella bongata ba ditsuonyana tsa boholo boo ka dikgweri tse ding le tse ding tse supileng ho isa tse robong ka selemo sohle. Boqhotsisi bo etsa ditlhophiso dikgweri tse ngata esale pele e le ho kgona ho fepela bareki bohle ba bona ka ditshwanelo tsa bona ka nako. Etsa bonnete ba hore tjehele ya peheletso, haeba e hlokeha, le mekgwa ya tefello e hlahoswa hantle ho lona ka bobedi. Haeba o le moreki ya rekang kamehla, o ka lebella thuso ditabeng tsa bohlokwa le tshetsetso ho tswa ho mofepedi wa hao ka nako dife kapa dife. Etsa bonnete ba hore o tseba hantle hore thomello e tla etswa ka letsatsi lefe le ka nako efe.

TOKISO PELE DITSUONYANA DI FIHLA

- Ho molemo ho etsa hore tsohle di lokile polasing le ka hara dirobe pele ditsuonyana tse nang le letsatsi le le leng di fihla.
- Hlwekisa o be o sebedise difedisamalwetse ka hara dirobe.
- Hlokomela hore ditshelo tsohle tsa metsi, disebediswa tsa ditjhupu tsa phepelo le dikgaretene tsa dirobe tse butsweng ka lehlakoreng di sebetsa ka tshwanelo.
- Metsi a hlwekileng a boleng bo tshwanelang tsebediso ya motho, di lokela ho ba teng le disebediswa tse fepelang tsa ditjhupu di lokela ho tlatselwa.
- Dijana tse tebileng tsa dijo tse tlatsitsweng dijo tsa qalo tse bobebe di molemo ho etsa bonnete ba hore ditsuonyana tse sa tswa kenywa di ka tlatsa dikilana tsa tsona, le ho nwa metsi a lekaneng ka potlako kamoo ho ka kgonehang kamora hore mabokose a bulwe ka hara dirobe.
- Ho ba le ditshelo tsa ho nwellla (ditshelo tse tshelletseng bakeng sa ditsuonyana tse 1 000), ditjhupu tsa phepelo le dijana bakeng sa ditsuonyana tse ding le tse ding tse 1 000 tsa nako ya letsatsi le le leng ho ya kamoo ho kgothaleditsweng ka teng.
- Beha ditshelo tse ding hape tse leshome nakwana bakeng sa ditsuonyana tse 1000 moo di lokelang ho ba teng.
- Hlokomela hore diqhotsiso tsa hao tse sedikadikwe, ekaba gase kapa motlakase, le difuthumatsi tsa lebone le lefubedu di a sebetsa le ho fihlella ho tempheretjha e phahameng ka ho fetisisa e loketseng boemo ba tsuonyana.

Serobe sa dikgoho se lokela ho futhumatswa esale pele nako e ka etsang dihora tse 24 pele ditsuonyana di fihla mme thempheretjha e lokela ho lenkanywa boemong ba tsuonyana. Ka tshwanelo boemong bona e lokela ho ba 32°C bakeng sa serobe sohle sa tswadisetso le 32°C bakeng sa tswadise-

Richard McPherson, Pula Imvula contributor. Romela imeile ho richard@agrimetrix.co.za

tso ya dibaka tse itseng. Thempheretjha ya sebaka sa borobalo e lokela ho ba pakeng tsa 28°C le 32°C. Difoluru tsa samente di ka futhumatswa ho ya ho 40°C ho etsa bonnete ba hore sebaka sa ho robala se baballa thempheretjha e phahameng ka ho fetisisa. Mongobo, kapa bongata ba metsinyana moyeng ka hara serobe, e lokela ho ba pakeng tsa 60% le 70%.

Haeba o sebedisa pampiri, etsa bonnete ba hore 80% ya sebaka sa qhotsiso, e leng sebaka se senyenyane ka hara serobe se lokiseditsweng nako ya qhotsiso, se teng. Beha 40 g ya moalo ho ya ka tsuonyana ka nngwe hodima pampiri.

SEBAKA SA BOROBALO

E nngwe ya dintlha tsa bohlokwa ke boleng le bongata ba sebaka sa borobalo se sebedisitsweng. Dikotwana tsa phaene e omisitsweng kapa mahlakana a robilweng dikotwana a mabele a sa tshabeng metsi a lokela ho hasanywa ho etsa karolo e ka etsang bonyane 2,5 cm ho isa 5 cm hodima foluru ya samente le 10 cm hodima foluru ya mobu. Boholo ba 5 cm ya foluru ya samente bo tla fana ka taolo e lokileng ka ho fetisisa kgahlano le mohatsela.

Ditsuonyana di ka lahlehelwa ke thempheretjha e ngata e loketseng mmele wa tsona ka lebaka la ho dula kapa hore maoto a tsona a ame dibaka tse batang. Ka lebaka leo, ho molemo haholo ho baballa motjhe-so kapa thempheretjha ka tsela e kgotsofatsang ka ho fetisisa.

HO BABALLWA HA DITSUONYANA

- Theola ditsuonyana mme o di behe hodima pampiri ka hara sebaka sa kgodiso. Di tlhele hore di tlwaele nako ya hora e le nngwe ho isa tse pedi. Jwale o ka hlokomela dijo, metsi, thempheretjha le mongobo mme o di lekanyetse maemo a serobe haeba ho hlokeha jwalo.
- Etsa bonnete ba hore ditsuonyana di ntse di ikgolela hantle ka tshwanelo, di hlwekile, di ema di otlohloile, di tsamaya hantle, di a hlokomelwa mme di mahlahlaha. Lekola hore *yolk sac* e hutswe ka ho phethahala mme e na le bokgoni bo fodisang.

Ditsuonyana di lokela ho ba le boima ba 38 g le 43 g bakeng sa ho qala ka nepo e le ho fumana maemo a ho hola a tshwanelehileng. Lekanya thempheretjha ya tsuonyana ho ya ka masobana a mmele, e tshwanelang ho ba pakeng tsa 39,4°C le 40,8°C matsatsing a qalang a mane ho isa ho a mahlano. Ka nako le nako lekola hore ditsuonyana di tlatsa dikilana tsa tsona ka tshwanelo.

Tsebisa mofepedi wa qhotsiso ka potlako ka mathata afe kapa afe a o a hlokometseng.

MABONE

Fana ka dihora tse 23 tsa kganya kapa lesedi ka nako ya matsatsi a qalang a supileng e le ho kgothaletsa ho ja ka nepo le ho nwa metsi a lekaneng.

QETELLO

Balemi ba maithutwane kapa ba boiphihlelo ba ratang ho ntlafatsa mesebetsi ya bona ya jwale ya botsamaisi mabapi le tlhahiso ya qhotsiso ya dikgoho, ba lokela ho fumana dibukana tse hloasang tsohle tsa qhotsiso ho inthanete ya qhotsiso ya Cobb, Ross and Arbor Acres. Maano a hla-losehileng ka ho phethahala a bontshitsweng bakeng sa ntlha ka nngwe ya qhotsiso, a tla thusa molemi ho etsa qeto hore ke mesebetsi efe eo a ka e sebedisang ho ya ka maemo a hae a ikgethang.

Atikele e latelang e tla akaretsa mkgwa wa phepo kapa wa ho ja, dintlha tse ding esita le ho fihlella maemo a tshwanelehlang a tlhahiso. ■

Lenaneo le fetolang bophelo

Pehelo

Ha re ke re tadime mesebetsi lebatoweng la Mpumalanga

KA la 17 Hlakola, molaodi wa lebatowa, Jerry Mthombothi, ya dulang mane Nelspruit, o tsamaile ho leba Limpopo moo a qadileng ka dihlopha tse ntjha tsa boithuto tse tla wela tlasa lebatowa lena. O ile a tihakela ditho tse 13 tsa sehlopha sa dithuto sa 13 Zaaiplaas ho fana ka tataisa ya bohlokwa le keletso mabapi le masimo a bona a nonneng. Betty Tala le Christina Mapaila ka bebdi ba na le seabo ho projeke ya Grain SA e bitswang *Beyond Abundance*. Jwaloka mmampodi wa ntshetsopele ya balemi, Jerry o thabetse ntshetsopele e bontshitsweng ke ditho tse ntjha tsa sehlopha sa dithuto sa Limpopo, ba bangata ba phelang dibakeng tsa mahae. Ka nako e fetileng ba ile ba kotula pakeng tsa mokotla e mehlano le e leshome ya poone ka hektara e le nngwe. Jwale ba lebeletse ho kotula ho tloha ho 3 t/ha ho isa ho 4 t/ha ka ho sebedisa mesebetsi e betere le ho utlwa keletso ya bohlokwa ya boitsebelo.

Molemi Betty Tala a nkile keletso ya Jerry ho fafatsa le ho kupetsa ka hodimo ka monontsha ya N-fertilisers. Ako tadime kotulo ya hae hona jwale!

Molemi e mong ya bososelang hona jwale kamora ho mamela le ho nka keletso ya Jerry ya ho kupetsa ka hodimo ka mekotla e mmedi ya monontsha ya N-fertilisers kamora hore mefuta e mmalwa ya lehola e fumanwe, ke molemi Christina Mapaila.

Ena ke ketso ya motho eo eseng setho sa Grain SA mme a sebedisa mekgwa e itseng ho fedisa lehola masimong a hae a nonneng mme a se na mohlodi o tsebahalang bakeng sa tataiso.

Ntshetsopele ya balemi ya Grain SA e fane ka dithuto tsa kwetliso tse nne tsa matsatsi a mahlanga nakong ya kgwedi ya Hlakola. E nngwe ya dithuto tsena, 'Introduction to Soybean,' e hlalitswe ke Timon Filter mane Breyten Hall. Thupello ena e lefeletse ke OPDT mme ho bile le balemi ba 25 ba bileng teng thupellong ena.

BOHLOKWA ba kopanelo

'METSWALLE e mmedi ya lenaneo' e fane ka diphehiso ho tlisa dipheho setjhabeng esita le bophelong ba molemi wa rona. Re ananela diphehiso tsa bona ka motlotlo.

Bayer ke motshehetsi wa nako e telele le motswalle wa lenaneo la Ntshetsopele ya Molemi ya Grain SA. Selemong sena Bayer o fane ka mokotla e 106 x 2 kg ya peo bakeng sa ofisi ya Nelspruit hore e abelwe balemi ba sokolang ho ntlafatsa le ho phahamisa tshireletso ya dijo. Sophy le Anna Mohlongo balemi ba babedi hara ba bang ho fola molemo nyehelong ena.

Ofisi ya Grain SA mane Nelspruit e thusitse ditho tsa setjhaba le mekgatlo ya kereke ho fumana nyehelo ya phofo ya poone nakong ena ya mathata. Mkhondo TWK mane Piet Retief o nyehelane ka mokotla e 1 000 x 10 kg ya phofo ya poone e filweng ditho tsa setjhaba tse sokolang tse lahlehetsweng ke mesebetsi ka lebaka la dithibelo tsa metsamao tsa sewa sa COVID-19. Batho ba ile ba hlalisa teboho le pabato ya bona ho Grain SA bakeng sa ketso ena ya bohlokwa. ■

Bahlophisi

GRAIN SA: PRETORIA

PO Box 74087
Lynnwood Ridge
0040

■ 08600 47246
■ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA LAOLANG

Sandile Ngcamphalala

■ 082 862 1991 ■ Ofisi: 012 943 8286
■ sandile@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel

■ 084 264 1422 ■ Ofisi: 012 943 8285
■ liana@grainsa.co.za

MOLEKANE HO TSA BOPHATLALATSI

INFOWORKS MEDIA PUBLISHING

Motlatsi wa mohlophisi – Louise Kunz

■ louise@infoworks.biz

Moetapele wa sehlopha – Johan Smit

■ 082 553 7806 ■ Ofisi: 018 468 2716
■ johan@infoworks.biz

Bophatlalatsi – Elizma Myburgh, Joritha Hechter

Lenaneo la Grain SA

la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOSPELE

Johan Kriel

Foreisetata (Ladybrand)
■ 079 497 4294 ■ johank@grainsa.co.za

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Nelspruit)
■ 084 604 0549 ■ jerry@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8289 ■ Smgangaliso Zimbili

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
■ 082 354 5749 ■ jurie@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8218

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Dundee)
■ 082 650 9315 ■ graeme@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8287 ■ Nkosinathi Mazibuko

Luke Collier

Eastern Cape (Kokstad)
■ 083 730 9408 ■ luke@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8280 ■ Luthando Diko

Liana Stroebel

Western Cape (Paarl)
■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8285 ■ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
■ 082 877 6749 ■ dutoit@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8290 ■ Lebo Mogatlanyane

Cwayita Mpotyi

Mthatha
■ 078 187 2752 ■ umthata@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 943 8277

PULA/IMVULA E FUMANEHA

KA DIPUO TSE LA TELANG:

Sesotho, English, Setswana, Sesulu le Seqhotsa.

Articles written by independent writers are the views of the writers and not that of Grain SA.

DITHIBELAMOLLO di molemo bakeng sa tshireletso

HO YA KA MOLAO WA MOLLO, MORUI E MONG LE E MONG WA NAHA, EO NAHENG YA HAE HO KA QHOMANG MOLLO WA HLAHA MME WA NAMELA NAHENG E HAUFINYANA, O NA LE BOIKARABELO BA HO BA LE SETHIBELAMOLLO LEHLAKORENG LA TERATA YA MOEDI WA HAE. MOLAO O HLAOSA HANTLE HORE SETHIBELAMOLLO SE LOKELA SE SE KE SA BA LE NTHO E KA TUKANG, E KA TJHANG.

Diterekeng tse ding mekgatlo ya taolo ya mollo e na le melao e tla thusa ka ho thibela mollo. Mekgatlo e meng le yona e tla ba le melao ya yona bakeng sa ho qhoma ha mollo.

SEPHEO SA HO THIBELA MOLLO

Sepheo sa nnete sa ho thibela mollo ke ho ba le sebaka moo ho ka bang le mollo wa puseletso ya mollo e ka qalang teng. Ena ke tsela e ntle ya ho lwantshana le hlaha ya mollo. Ketso ena ya kgutlisetso ya mollo ka mollo e lokela ho etswa ka taolo ya molaolamollo ya nang le boiphihlelo, ya nang le balemi ba lekaneng le bathibedi ba mollo ba lekaneng bakeng sa tshehetso.

Sebaka sa thibelo ya mollo se lokela ho buleha ka ho lekana e le ho ba le monyetla o lekaneng wa ho thibela hore hlaha ya mollo e ate ho nama ho feta thepa ya hao. Sethibelamollo se entsweng ka sephutlamollo ha se a dumellwa, ka hore mollo o ka nna wa se tlola.

Haeba jwang ka mahlakoreng a sethibelamollo bo le bophahamo ba 1m, sethibelamollo se lokela ho ba bonyane bophara ba 3m. Haeba bonyane ho na le dihlahla tsa bophahamo ba 2m ka lehlakore ka leng, sethibelamollo se lokela ho ba bophara ba 6m.

HO ETSA SETHIBELAMOLLO

- Tsebisa baahisani bohle hore o tla etsa dithibelamollo. Etsa hore ba dule ba tseba hammoho le basebeletsi ba bona nakong ya tshebetso ena kaofela.
- Etsa bonnete ba hore maemo a lehodimo a dula a lokile a loketse ho etsa dithibelamollo, haholoholo ha dithibelamollo di tla tjheswa.
- Etsa bonnete ba hore thepa yohle e sebedisitsweng ho etsa sethibelamollo e hlokometswe hantle mme e bolokilwe e le boemong bo lokileng ba tshebetso.
- Etsa bonnete ba hore mosebeletsi e mong

Pietman Botha, Mopheisi ho-Pula Imvula. Romella e-meile ho pietmanbotha@gmail.com

le e mong o tseba le ho utlwisisa mesebetsi ya hae le hore o lokela ho etsa eng ha ho qhoma ha hlaha ho etsahala mme ho ba le ho senyeha ha thepa e timang mollo kapa ho fetoha ho sa lebellwang ha sefeso sa moya. Ho lokela ho dule ho na le leqheka haeba ho na le se sa tsamayeng hantle.

- Etsa bonnete ba hore basebeletsi bohle ba apara diaparo tsa boitshireletso ha ho tjheswa sethibelamollo.
 - Sethibelamollo se ka hlwekiswa ka mollo o laolwang ka thuso ya basebetsi ba taolo ya mollo. Molemo le monyetla o moholo wa dithibelamollo tsena ke hore di qalella ho ba le jwang bo botala esale qalong ya Phato, ha jwang ba naha bo ntse bo ka tjha.
 - Sethibelamollo se ka lekanywa ka selekanyo sa morao kapa se itaolang. Etsa bonnete ba hore thepa yohle ya dimela e tlositswe ho sethibelamollo. Ka tsela ena jwang bo tla hola pele ho hlaha ya jwang mme ebe se etsa sethibelamollo se betere ka ho fetisisa.
 - Sethibelamollo se ka ba sa etswa ka *diski* e ka tingwang. *Diski* e tingwang e ka kgao-la dimela mobung; mme mokgwa ona o bobebe ebile o sebetse hantle haholo. Empa taba e nyahamisang ke hore mobu o a sitiseha, lehola le tla hola mme methapo ya jwang e tla shwa. Kgoholeho ya mobu le yona e tla etsahala.
 - Sethibelamollo se ka fafatswa ka sebolaya-lehola e le hore lehola le shwe qalong ya sehla sa selemo. Jwale thepa ena e shwe-leng e ka tjheswa mme kapele dimela tse e potolohileng le tsona di a shwa.
 - Mela e entsweng ya mollo e ka otlohlwa selemo kaofela ka sehlopha sa dilori tse jarang merwallo e boima, diterekere kapa sejari se jarang ka ditshaere tsa ka pele.
 - Hopola ho dula o tsebisa baahisani ba hao ka diketso tsa hao le ho tshwara nako ka dithibelamollo.
- Bakeng sa dintlha tse ding tse ngatanyana, ikopanye le mekgatlo wa heno wa lehlae wa taolo ya mollo. ■